

проф. д-р Върбан ВЪТОВ

**СЛОВО ПО ПОВОД ОФИЦИАЛНОТО УДОСТОЯВАНЕ
НА ПРОФ. ДФН МИХАИЛ ВИДЕНОВ СЪС ЗВАНИЕТО
„ДОКТОР ХОНОРИС КАУЗА“
НА ВЕЛИКОТЪРНОВСКИЯ УНИВЕРСИТЕТ***

Почитаеми проф. Виденов!

Уважаеми членове на Академическия съвет!

Уважаеми г-н Ректор!

Уважаеми дами и господа, колеги и гости!

Имам високата чест да ви представя научното дело и личността на проф. д-р Михаил Виденов, дфн, професор в СУ „Кл. Охридски“, на когото по предложение на Филологическия ни факултет АС присъди почетното научно звание „Доктор хонорис кауза“ на ВТУ „Св. Св. Кирил и Методий“.

За колегите езиковеди личността и научното дело на проф. М. Виденов не се нуждаят от специално представяне, но за по-широката университетска общност такова представяне е необходимо особено в такъв специфичен момент.

Проф. М. Виденов е сред най-изтъкнатите български езиковеди, чиито научни трудове определят най-съществените черти в съвременния облик на езиковедската ни наука. Той е учен със силно проявено концептуално мислене, безспорно признат не само у нас, но и в чужбина. Свидетелства за това са многобройните позовавания на негови концепции, цитирания на трудовете му и рецензиите върху тях, включително от водещи езиковеди в САЩ, Полша, Чехия, Германия, Русия, Швейцария.

Научните приноси на проф. М. Виденов в българското езикознание са в широк спектър научни области — социолингвистика, диалектология, езикова политика и теория на книжовните езици, философия на езика, езикова култура, паралингвистика, разговорна книжовна реч и др. В една част от тези научни области той е не само водещ специа-

---

* Произнесено на 11 май 2004 г. пред Академическия съвет и университетската общност.

лист, но и основоположник — научните му изследвания имат основополагащ характер. Това с особена сила важи за българската социолингвистика. В тази научна област проф. М. Виденов създаде и утвърди своя школа от талантиливи сътрудници и последователи, за които той е не само учител и наставник, но и вдъхновител. С чувство за гордост можем да споменем, че през всичките тези години той работи в близко сътрудничество с нашия уважаван колега проф. Б. Байчев, като съвместното им проучване на търновския градски език стана образец за изследване на много други градски говори. Социолингвистичните трудове на проф. М. Виденов и трудовете на учениците и последователите му са представителни за модерната българска езиковедска наука с методологическата си яснота, с проблемната си актуалност, с фактологичната си обхватност и с научната си резултатност. Неоспорима негова заслуга е, че той пръв у нас приложи като основен социолингвистичния подход в езиковедските изследвания, внедри и доразви водещия световен опит в тази научна област и по този начин приобщи нашето езикознание към един от най-перспективните съвременни подходи в световната лингвистика. Неразработеното у нас лингвистично пространство му позволи да се наложи не само като първопроходник в него, но и като изключително плодовит и плодотворен автор — неговото научно дело обхваща над 300 приносни публикации, сред които с открояваща значимост изпъкват 20 книги. Това научно дело е осъществено от личност, която се е изграждала в продължение на десетки години.

Преди да пристъпя към очертаване на конкретните научни приноси на учения проф. М. Виденов, позволете ми накратко да проследя основните моменти в неговия жизнен и творчески път, за да стане видно как ученият стига закономерно до тези приноси.

Жизнен път, университетска кариера и научно развитие на проф. д-р М. Виденов

Проф. М. Виденов е роден на 10.04.1940 г. в София в семейството на преселници от гр. Годеч. Висше образование по специалността българска филология завършва в Софийския университет „Св. Климент Охридски“ през 1964 г., като още през студентските си години изяснява интересите си към теренни проучвания и участва в експедициите за събиране на материал за Български диалектен атлас. Година по-късно той вече е редовен аспирант на проф. Стойко Стойков — продължава да участва в диалектоложки експедиции, същевременно изследва говора на район от 19 селища в Годечко и през 1969 г. защитава кандидатска дисертация на тема *„Годечкият говор — фонетика, граматика“*.

ка речник“, която след 9 години е публикувана като отделна книга (1978 г.).

Университетската кариера на младия учен започва през 1969 г., когато постъпва на работа в Катедрата по български език на Факултета по Славянски филологии при Софийския университет, отначало като хоноруван, а от 1970 г. като редовен асистент по съвременен български език. Тук преминава целият му по-нататъшен 35 годишен досегашен преподавателски и научен живот.

Важен етап в изграждането на М. Виденов като научен работник се оказва петгодишният му престой в **Пражкия Карлов университет**, където от 1972 г. до 1977 г. е командирован като преподавател по български език. Тук той има възможност да навлезе дълбоко в научните традиции на пражките лингвисти и да усвои модерна научна методология от световна значимост, която оставя трайни следи не само в по-късните му научни изследвания, но която той предава и на последователите си. През последната година на работата си в Карловия университет защитава дисертация и му е присъдена научната университетска степен *„Доктор по философия“* с докторски труд *„За нормата в пограничните говори“* — (08.06.1977 г.).

Завърнал се в Софийския университет, след три години — през 1981 г. М. Виденов е избран за **доцент** (с хабилитационен труд *„Из актуалната проблематика на съвременния български книжовен език (във връзка с чешката теория на книжовните езици)“*). — Год. на Соф. ун-т., Фак. по слав. фил., С., 1979, с.5-80).

От 1984 г. до 1987 г. доц. М. Виденов отново е командирован като преподавател по български език в чужбина — сега в **Московския държавен университет**.

След завръщането си от този лекторат — през 1988 г. пръв от езиковедите в Софийския университет М. Виденов защитава **голяма докторска дисертация** на тема *„Съвременната българска градска езикова ситуация (теоретически и методологически проблеми на нейното проучване)“*, издадена като отделна книга през 1990 г.

През 1989 г. е избран за **професор по съвременен български език (социолингвистика)** — чете курсове по морфология и синтаксис на съвременния български език на студентите от специалността Славянска филология, както и спецкурсове по: *социолингвистика; теория на книжовните езици; езикът на съвременните масмедии; чешки интердиалекти* и др.

От 1987 г. до 1992 г. наред с преподавателската си работа проф. М. Виденов е **ръководител на Научно-методически съвет по българска**

ристика в Софийския университет (отначало с ранг на зам. декан, а по-късно — на декан).

От 1990 г. до 1993 г. като съвместител е **ръководител на Научната лаборатория по приложна лингвистика** към Института за чуждестранни студенти.

През 1992 г. е избран за **председател (президент) на Международното социолингвистическо дружество (София)**, по-късно многократно е преизбиран на този пост, заема го и сега. Това е ярко признание не само на заслугите му за полагане основите на българската социолингвистика и за нейното развитие, но и за утвърждаването на българската социолингвистична школа, завоювала си международно признание. Специализирал в областта на социолингвистиката по време на петгодишния си престой в Карловия университет, проф. М. Виденов още през 1982 г. издава първия у нас цялостен труд от синтетичен тип в тази научна област (*Социолингвистика*, С., 1982, 213 с.), отличен с първа награда от съюза на учените в България и високо оценен от европейската научна общност.

Големите организаторски способности на проф. М. Виденов в областта на научния живот с най-ярка сила се проявяват:

Първо, в поставеното през 1987 г. главно с негови усилия плодотворно начало на Международни конференции по социолингвистика, които оттогава насетне под негово ръководство периодично се провеждат. Проведените досега 8 такива мащабни научни изяви са сред най-авторитетните научни форуми по социолингвистика в Европа, привличащи най-изявените учени в тази област у нас и чужбина.

Второ, в научното ръководство на почти всички докторанти по социолингвистика у нас, сред които са и чуждестранни аспиранти — от Молдова, Украйна, САЩ.

Трето, в дългогодишната му отговорна и прецизна работа по производството на научни кадри в Специализирания научен съвет по езикознание към ВАК, чийто председател е от 2003 г. Не може да не се отбележи, че той е бил рецензент на над 50 процедури за научни степени и звания, сред които са и на редица великотърновски учени. Той никога не е отказвал научна подкрепа на великотърновци, дори в момента е рецензент на наш конкурс за доцент.

Проф. М. Виденов е активен участник в международната научна дейност — негови лекции и доклади са слушали студенти и научни работници в Прага, Лодз, Прищина, Москва, Братислава, Кишинев, Краков, Берлин, Упсала, Стокхолм, Хелзинки и другаде. Ценен участник е в международните българистични и славистични конгреси.

Научните приноси на проф. дфн М. Виденов

Както вече отбелязах, проф. М. Виденов е учен с широк езиковедски профил — изследвал е проблеми от различни области на езиковедската наука, като във всяка от тези области могат да се открият важни негови приноси. Естествено е, че в едно такова общо представяне не е възможно да се навлезе дълбоко в научните му трудове и да се направят обстойни оценки. Ще се задоволя с обобщено маркиране на най-важните му приноси по научни области.

1. В областта на социолингвистиката. Именно в тази лингвистична област, както се вижда от казаното дотук, са основните му приноси като учен. Те могат да се открият в следните насоки:

Първо, в утвърждаване и доразвиване на социолингвистичното направление, т.е. на методите за разкриване на неразривната корелация между общественото развитие и езиковите процеси. Проф. дфн М. Виденов е първият учен у нас, обосновал и доказал плодотворността и актуалността на това направление с научните си трудове — *„Социолингвистика“*, С., 1982, 213 с.; *„Българска социолингвистика“*, С., 1990, 138 с.; *„Увод в социолингвистиката“*, С., 2000, 320 с. и десетки статии. Сега у нас в това направление работят почти всички лингвисти, изследващи съвременните езикови процеси, но те признават първенството на проф. М. Виденов.

Второ, в основополагащи разработки за проучването на езика на градовете. Проф. дфн М. Виденов е сред първите лингвисти в света, обосновали необходимостта да се изследва езиковото поведение на градските социални слоеве, приемани дотогава като непроучваеми. Той пръв у нас създаде работеща методика за такива проучвания, обоснована и приложена в монографичните му трудове *„Съвременната българска градска езикова ситуация (теоретически и методологически проблеми на нейното проучване)“*, С., 1990, 528 с., *„Софийският език“*, С., 1993, 250 с., *„Социолингвистическо проучване на гр. В. Търново“*, С., 1998, 384 с. (съвместно с проф. Б. Байчев) и др. По тази методика сега работят и учените от неговата школа — *А. Ангелов* (за езика на софийските квартали), *Кр. Алексова* (за езика на столичните семейства), *Ел. Николова* (за градския смолянски език) и мн. други.

Трето, на проф. М. Виденов принадлежи идеята за наличие на *смесен книжовно-диалектен език*, определян от него като мезолект, с който си служат лица, принудени от обстоятелствата да изоставят родния си диалект и да усвоят книжовния разговорен език. Явлението е подробно документирано в социолингвистичните проучвания на В. Търново, София, Перник, Смолян.

Четвърто, в основополагащи разработки върху *социолингвистиката на разговорната книжовна реч*. Проф. М. Виденов пръв доказва, че закономерностите на съвременния български книжовен език могат да се опознаят най-добре, като се изследва устната реч на българската интелигенция. В книгата си „*Софийският език*“ и в редица свои статии той стига до, струва ми се, краен извод, зад който мнозина от нас в тази зала трудно ще застанем, а именно, че **меродавен творец и носител на съвременния български книжовен език е столичната научна и художествено-творческа интелигенция**, като се игнорира ролята на извънстоличната научна и художествено-творческа интелигенция. Затова пък напълно ще приемем изводите, до които стига в книгите си „*Социолингвистичният маркер*“, С., 1998, 224 с., „*Езикът и общественото мнение*“, С., 1997, 214 с. и в редица статии, че **българският книжовен разговорен език е сложна система от общобългарски и локални маркери**.

Пето, във важни разработки за *изясняване на функцията и динамиката в ученическия жаргон*, с които се доказва, че всяка затворена общност, не само младежката, създава свой жаргон, а престъпните общности — свое арго. Действието на езиковите закономерности и динамиката в жаргона са добре разкрити в монография „*Социолингвистиката и ученическата реч*“, С., 1996, 192 с., разработена от него с колектив от сътрудници.

Шесто, в обоснованата от проф. М. Виденов в книгата му „*Езикът и общественото мнение*“, С., 1997, 214 с. идея за *стилистична революция* чрез убедителен анализ на езиковата стилистика на съвременния медиен език, като се разкриват процесите на смяна на стария журналистически стил с нова организация от разговорни изразни средства, изключващи каквито и да било диалектизми. Върху тази тема работят много успешно и учениците на проф. М. Виденов.

2. В областта на диалектологията. Проф. М. Виденов е отлично школуван теренен диалектолог. Научните му приноси в тази лингвистична област са от първите десет години на неговата научна дейност. Те са свързани с подробно проучване на годечкия район, който е част от т. нар. български покрайнини. В книгата си „*Годечкият говор*“, С., 1978, БАН, 213 с. и в обширната си студия „*Към словообразуването на годечкия говор*“ (Год. на Соф. ун-т, Фак. по слав. фил., т. 65, С., 1972, с. 81—149, както и в няколко статии, той убедително доказва, че говорите в Босилеградско, Царибродско, Брезнишко, Годечко, Белоградчишко споделят основните черти на българското езиково землище и са негова неразривна част.

3. В областта на българската паралингвистика. При теренните си проучвания проф. М. Виденов обръща особено внимание на факта, че една част от речта на хората се предава несловесно — с помощта на жестове и мимики. Тези невербални речевни средства стават обект на проучване в извънредно интересната му студия „*Към българската паралингвистика*“ (Год. на Соф. ун-т, Фак. по слав. фил., т. 72, С., 1982, с. 5—94), с която той фактически става основоположник на българската паралингвистика и предизвиква раздвижване в езиковедските среди към тази проблематика. Проф. М. Виденов създава психолингвистичен алгоритъм за превръщане на паралингвистичните средства във вербални и установява, че най-често с паралингвистични кинемии се замества изреченското сказуемо.

4. В областта на езиковата култура са посветени множество негови публикации и преди всичко книгата му „*Езиковата култура на българина*“, С., 1995, 204 с. В тях проф. М. Виденов пристъпва към проблемите на езиковата култура от позициите на социолингвистиката и дава множество важни решения.

5. В областта на езиковата политика и теорията на книжовните езици проф. М. Виденов е единственият наш школуван специалист. Неговите приноси в тези области са съизмерими с нивото на европейските учени. Тези приноси са в следните основни насоки:

Първо, разработва *теорията на триадата узус-норма-кодификация*, като доразвива известната чешка постановка от 30-те години на XX век в книгата си „*Българската езикова политика (в светлината на теорията на книжовните езици)*“, С., 2003, 295 с.

Второ, очертава убедително параметрите на стратегиите *в областта на етническите езици и регионалните книжовни норми*, като всеобхватно анализира явлението ‘съвременен македонски книжовен език’ от историческа и съвременна гледна точка.

Трето, обстойно разкрива същността на *научните стратегии в областта на ромския език* и обосновава невъзможността той да стане книжовен в истинския смисъл на това понятие.

Четвърто, аргументирано изяснява, че *езиковата политика* не може да бъде дело на случайни политици и на неподготвени за това езиковеди, които не познават основните принципи на книжовната стандартизация. Подробно мотивира ролята на езиковеда в днешната стандартизация, като отхвърля множество битувачи митове и разкрива обективната същност на актуалната норма.

Пето, очертава реалистична картина за *положението на българския книжовен език* в епохата на световната глобализация.

6. В областта на философията на езика проф. М. Виденов развива важни научни виждания, които го нареждат сред най-добрите специалисти в тази научна проблематика. Той обосновава *идеята за промените в езика като последица от социалното развитие* — едно речево поведение се сменя от друго чрез появата на и хегемонията на социални пластове, за които старото състояние е незадоволително, неудобно и некомфортно.

Всичко казано дотук, макар и във възможно най-синтезиран вид, показва, че Великотърновският университет приобщава към съзвездията от ярки световни и наши учени филолози, удостоени с почетното звание „Доктор хонорис кауза“ на Великотърновския университет „Св. Св. Кирил и Методий“ — професорите С. Грачоти, Д. Лихачов, Р. Цейтлин, Х. Валтер, Д. Мирчева — и името на още един достоен български учен проф. дфн Михаил Виденов.